DOI: https://doi.org/10.32689/2523-4536/82-1
УДК 338.43:332.146.2:330.341.1:334.732(477)
JEL Classification: Q15, R11, O18, Q56, Q34

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

І.М. Беженар

A DIFFERENTIATED APPROACH TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND POST-CONFLICT RECOVERY OF UKRAINE'S RURAL TERRITORIES

Inna Bezhenar

Анотація. *Об'єктом дослідження є сільські території України в умовах постконфліктного відновлення та переходу до сталого розвитку на інноваційній основі. Проблема полягає у відсутності моделі, що поєднує сталий розвиток сільських територій з їх постконфліктним відновленням: на основі довоєнної динаміки населення, зайнятості й оплати праці та оцінок воєнних втрат доведено, що таке відновлення не може розглядатися як повернення до вихідної точки. Суть результатів полягає у побудові інтегральної моделі забезпечення сталого розвитку і постконфліктного відновлення, дефініцію яких уточнено ознакою резильєнтності. Систематизовано міжнародний досвід постконфліктного відновлення аграрних економік, визначено сфери ризику та обґрунтовано диференціацію політики відновлення за чотирма типами територій. Запропоновано модель інноваційного реагування (цифровий, кооперативно-інституційний, еколого-циркулярний, підприємницько-крафтовий контури), доповнену компонентою інтелектуального капіталу території на основі аналізу регіональної диспропорції фінансування науки й патентної активності. Ці результати дозволили вирішити проблему завдяки диференційованому підходу до типів територій, обґрунтуванню підприємницько-крафтового контуру як низькопорогового каналу відновлення зайнятості та інституційному механізму реалізації моделі через принцип «четверної спіралі», підхід LEADER/CLLD і поетапне впровадження змішаного фінансування. Результати пояснюються виявленим відставанням інноваційної активності аграрного сектору України від ЄС та підтверджуються верифікованими інструментами підтримки малих виробників (ARISE, гарантійний фонд, «5-7-9%»). На практиці модель, типологія територій та індекс спроможності сільської території (I_{CT}) можуть використовуватися органами влади й місцевого самоврядування для розроблення диференційованих стратегій відновлення відповідно до типу території.*

Ключові слова: *сільські території, резильєнтність, постконфліктне відновлення, інноваційна екосистема, четверна спіраль, крафтове виробництво, інтелектуальний потенціал, індекс спроможності, диференціація територій.*

Summary. *The article synthesises contributions to the recovery of Ukraine's rural territories and proposes an integral model for ensuring their sustainable development and post-conflict recovery on an innovation-driven basis. The definition of "rural territory" is refined through a resilience attribute. Drawing on pre-war rural population, employment and wage dynamics and quantitative war-loss assessments, the study demonstrates that post-conflict recovery cannot be a simple return to the pre-war baseline. International experience of agrarian post-conflict recovery is systematised, risk domains of rural territorial transformation are identified, and differentiation of recovery policy across four territorial types is substantiated. An innovative-response model is proposed (digital, cooperative-institutional, ecological-circular and entrepreneurial-craft contours), with the entrepreneurial-craft contour substantiated as a low-threshold channel for employment recovery. Based on regional disparities in science funding and patent activity, the model is supplemented with an intellectual-capital component; a significant lag of Ukraine's agricultural innovation activity relative to the EU is revealed. The institutional mechanism is described through the quadruple-helix principle, the LEADER/CLLD approach and phased implementation supported by blended finance, including verified instruments for small producers (ARISE, the guarantee fund, the "5-7-9%" programme). Recovery effectiveness is proposed to be measured through an integral rural territory capacity index (I_{CT}).*

Keywords: *rural territories, resilience, post-conflict recovery, innovation ecosystem, quadruple helix, craft production, intellectual potential, capacity index, territorial differentiation.*

© І.М. Беженар, 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

1. Вступ

Повномасштабна війна перетворила відновлення сільських територій на ключове завдання економічної політики: руйнування інфраструктури, мінування земель і втрата трудового та інтелектуального потенціалу аграрних підприємств виключають суто компенсаційні підходи [4; 11; 12] і вимагають системного бачення постконфліктного відновлення [29; 42]. За оцінкою RDNA5 (лютий 2026 р.) потреби відновлення на десятиліття становлять близько 588 млрд дол. США, а пряма шкода станом на кінець 2025 р. перевищує 195 млрд дол. США [7; 40]. За умов сучасності наукові дослідження з цієї проблематики необхідні тому, що масштаб руйнувань і структурні зміни сільської економіки унеможливлюють механічне відтворення довоєнного стану, а відсутність єдиної моделі відновлення підвищує ризик фрагментарних, погано узгоджених управлінських рішень. Результати таких досліджень здатні дати практиці інструмент диференційованої політики відновлення – модель, типологію територій та індекс оцінювання спроможності, придатні для використання органами влади й місцевого самоврядування при формуванні стратегій відновлення. Тому дослідження цієї проблематики є актуальним.

Сільську територію традиційно трактують як цілісну соціально-економічну систему, що поєднує господарську, поселенську, природоохоронну та соціальну функції [1; 36]; довоєнна динаміка населення, зайнятості й оплати праці засвідчила звуження демографічної й трудоресурсної бази села ще до 2022 р. [2]. У міжнародному досвіді систематизовано чотири базові моделі постконфліктного відновлення аграрного сектору – системної рекапіталізації (План Маршалла), інституційної реконструкції (Східна Азія), технологічної резильєнтності (Ізраїль) та євроінтеграційної акомодації (Балкани) [42], конкретизовані для України через смарт-спеціалізацію [16], цифровізацію й циркулярну економіку [5], управління розвитком аграрних підприємств [30] – однак переважно для великих і середніх виробників. Ближчою є модель зіставлення програм ЄС LEADER і Smart Village [17], проте без окремого підприємницько-крафтового чи інтелектуально-кадрового виміру. Ширший масив праць розкриває суміжні аспекти відновлення: соціально-економічну політику та інституційну підтримку відновлення сільських територій [12; 14; 15], інклюзивний і безпековий вимір аграрного відновлення [3; 8; 9], інноваційно-інфраструктурні стратегії підтримки, зокрема досвід ЄС [25; 26; 27], інтегровані територіальні підходи до відновлення, включно з гірськими територіями [18–20], розвиток підприємницької активності та соціально-екологічні аспекти сільського розвитку [28; 32], а також концептуальні моделі сталого розвитку, децентралізації й «зеленої»/цифрової трансформації [4; 35; 37], однак жодна з цих праць не пов'язує розкриті аспекти з крафтовим підприємництвом як інструментом відбудови зайнятості.

Невирішеними в опрацьованих джерелах залишаються принаймні три питання. Крафтове підприємництво не розглядається як самостійний, низькопороговий канал відновлення зайнятості – наявні моделі орієнтовані на великих і середніх виробників, для яких вхідний поріг капіталу та інституційної спроможності є надто високим для деокупованих і прифронтових громад. Інтелектуальний капітал території [31] не інтегровано в моделі відновлення як самостійний чинник, хоча регіональна диспропорція фінансування науки й патентної активності вказує на його вагомість. Політика відновлення в наявних дослідженнях не диференціюється за ступенем ураження території: смарт-спеціалізація [16] погано переноситься на деокуповані території, підхід LEADER/Smart Village [17] не враховує ступінь ураження, а «зелена» трансформація [37] потребує стабільного енергопостачання, недоступного для частини громад. Ці питання залишаються невирішеними тому, що наявні напрацювання здебільшого доповнюють одне одного частковими галузевими рішеннями, а не пропонують єдину диференційовану модель, яка одночасно враховувала б роль крафтових форм господарювання, інтелектуальний капітал території та регуляторний розрив в інноваційній активності порівняно з ЄС.

Отже, невирішеною лишається проблема відсутності єдиної, диференційованої за типами територій моделі відновлення, яка водночас враховувала б крафтово-підприємницький та інтелектуально-кадровий виміри.

Метою дослідження є розроблення інтегральної моделі забезпечення сталого розвитку та постконфліктного відновлення сільських територій України на інноваційній основі, диференційованої за типами територій і такої, що враховує підприємницько-крафтовий канал відновлення зайнятості та компоненту інтелектуального капіталу території, що дасть можливість органам влади й місцевого самоврядування формувати обґрунтовані, диференційовані за типами територій стратегії відновлення та оцінювати їхню результативність за допомогою уніфікованого інструментарію.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

– уточнити дефініцію «сільська територія» з урахуванням ознаки резильєнтності;

– узагальнити міжнародний досвід постконфліктного відновлення аграрних економік та систематизувати сфери ризику;

– обґрунтувати диференціацію політики відновлення за чотирма типами територій;

– запропонувати інтегральний індекс спроможності сільської території ($I_{СТ}$) для вимірювання результативності відновлення.

2. Матеріали і методи

Об'єктом дослідження є сільські території України як цілісні соціально-економічні системи в процесах забезпечення сталого розвитку та постконфліктного відновлення на інноваційній основі.

Основна гіпотеза дослідження полягає в тому, що результативність постконфліктного відновлення сільських територій суттєво підвищується за умови застосування диференційованої за типами територій інтегральної моделі, яка поєднує інноваційний, кооперативно-інституційний, крафтово-підприємницький та інтелектуально-кадровий виміри, тоді як відновлення, орієнтоване на просте відтворення довоєнного стану, не здатне усунути структурні деформації, накопичені до 2022 р. і посилені війною.

У роботі прийнято такі припущення:

– довоєнна демографічна й трудоресурсна динаміка сільських територій репрезентативно відображає базову траєкторію їх розвитку;

– узагальнені моделі міжнародного досвіду постконфліктного відновлення аграрного сектору (системної рекапіталізації, інституційної реконструкції, технологічної резильєнтності, євроінтеграційної акомодації) є частково транспонованими на умови України за адаптації до національного інституційного контексту;

Прийняті в роботі спрощення:

– ваги показників інтегрального індексу спроможності сільської території ($I_{СТ}$) визначено експертним методом [10] як початкове наближення, без повної статистичної верифікації на репрезентативній вибірці;

Дослідження є теоретико-аналітичним і не передбачає використання спеціалізованого лабораторного обладнання; опрацювання даних здійснювалося засобами стандартного статистичного та табличного аналізу. Методологічну основу становлять системний підхід (сільська територія як цілісна система безпекового, економічного, соціального, екологічного та управлінського елементів), порівняльний аналіз (зіставлення міжнародного досвіду та порівняння України і ЄС), типологізація територій за ступенем ураження, структурно-функціональний аналіз контурів відновлення, контент-аналіз нормативно-правових документів та індексний метод для побудови $I_{СТ}$ із подальшим уточненням ваг методом аналізу ієрархій (AHP). Обмеження застосованої методики полягає в неповноті статистики по постраждалих громадах, що звужує можливості деталізованої емпіричної верифікації на поточному етапі.

Емпіричну базу дослідження становлять дані Держстату України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, оцінки Світового банку й ФАО щодо воєнних втрат [7; 40], показники Global Innovation Index та Eurostat щодо наукоємності ВВП країн ЄС [6; 41], а також результати попередніх авторських досліджень [1; 2].

3. Результати та обговорення

3.1. Уточнена дефініція «сільська територія» з ознакою резильєнтності

Сільська територія традиційно визначається постійністю населення, специфікою господарського укладу та цілісністю поселенської мережі [1]; війна додала ознаку резильєнтності – здатність зберігати функціональну цілісність і відновлювати виробничу, поселенську та соціальну функції за часткової чи повної втрати населення, активів або безпекового статусу земель. Довоєнна динаміка засвідчила системне, а не ситуативне звуження демографічної й трудоресурсної бази села [2], тож постконфліктне відновлення не може розглядатися як повернення до вихідної точки.

На відміну від традиційного визначення [1], яке фіксує сільську територію через статичні ознаки (наявність населення, усталений уклад, цілісність поселенської мережі), уточнена дефініція дозволяє класифікувати як «сільську територію» також громади, що тимчасово втратили частину населення чи інфраструктури внаслідок бойових дій, але зберігають здатність до відновлення функцій, що стає можливим завдяки зміщенню акценту зі статичного стану на динамічну властивість – здатність території повертати собі функціональність. Такий підхід закриває частину проблеми, визначеної в розділі 1: без ознаки резильєнтності деокуповані й прифронтові території, що тимчасово втратили населення, формально випадали б з категорії «сільська територія», що унеможливлювало б застосування до них єдиної моделі відновлення.

Обмеження цього результату – ознака резильєнтності поки не операціоналізована як самостійний кількісний показник; її

самостійне вимірювання (наприклад, через швидкість відновлення функцій після шоку) є напрямом подальшого дослідження.

3.2. Систематизований міжнародний досвід постконфліктного відновлення аграрних економік і сфери ризику

Спільною рисою чотирьох базових моделей постконфліктного відновлення [42] є гнучкість інституційних механізмів розподілу капіталу: державні гарантії, страхування воєнних ризиків, пільгове кредитування й адресні цифрові гранти.

Прямі й непрямі втрати АПК України вимірюються десятками мільярдів доларів; з обігу виведено близько чверті довоєнного потенціалу орних угідь через мінування й руйнування ґрунтів. Потенційно замінована територія – близько 140 тис. км², повне розмінування потребує понад десятиліття і близько 35 млрд дол. США [7; 40], що підвищує роль оборонно-аграрних технологій (безпілотники для картографування й виявлення боєприпасів). Шкода регіонально асиметрична: у прифронтових і деокупованих областях вона на порядок вища за середню по країні, що виключає єдиний уніфікований підхід [40]. Постконфліктне відновлення сільської території доцільно розглядати як управління взаємопов'язаними сферами ризику (табл. 1).

На відміну від напрацювань Заєць О. [42], де чотири моделі описано переважно як історичні кейси (План Маршалла, Східна Азія, Ізраїль, Балкани) без прив'язки до конкретних функціональних сфер ураженої території, систематизація в табл. 1 дозволяє перевести узагальнений міжнародний досвід у прикладний інструментарій – перелік сфер ризику з конкретними інноваційними рішеннями для кожної з них – завдяки поєднанню загальних інституційних принципів моделей [42] із деталізованими даними про фактичну структуру втрат АПК України [7; 40]. Такий результат усуває частину прогалини, зафіксованої в розділі 1: наявні дослідження радше описували моделі відновлення в цілому, ніж пропонували операційний перелік сфер ризику, придатний для подальшої диференціації політики.

3.3. Диференціація політики відновлення за чотирма типами територій

Єдиний механізм відновлення, застосований без урахування ступеня ураження, є малоефективним; доцільно розрізняти щонайменше чотири типи територій за пріоритетами відновлення (табл. 2), з відповідною пріоритетністю сфер ризику (табл. 3).

Логіку четвертого типу територій підтверджує діагностика Східницької громади Львівщини, де найрозвиненіша складова – бальнеологічна інфраструктура, а енергетична та цифрова – лише середнього рівня [10], що підтверджує доцільність посилення відстаючих складових профільного ресурсу замість універсального набору інструментів.

Типологія територій (табл. 2) узгоджується з міжнародним досвідом [42]: деокуповані тяжіють до системної рекапіталізації з переходом до інституційної реконструкції [22]; прифронтові поєднують технологічну резильєнтність із розосередженою інфраструктурою; тилові й аграрно-рекреаційні ближчі до євроінтеграційної акомодації через LEADER/CLLD – диференціація уточнює міжнародний досвід, а не суперечить йому.

На відміну від підходу смарт-спеціалізації [16], який пропонує єдину логіку пріоритизації незалежно від ступеня ураження території, і від моделі LEADER/Smart Village [17], яка

Таблиця 1

Сфери ризику постконфліктної трансформації сільської території

Сфера ризику	Типовий ризик	Інноваційне рішення
Земельні ресурси	Мінування, хімічне забруднення, ерозія, порушення меліорації	Гуманітарне розмінування → ГІС-моніторинг і паспортизація земель → точне землеробство [33]
Економіка	Відновлення залежності від сировинного агровиробництва без переробки	Локальні ланцюги доданої вартості, кооперація, мале й крафтове виробництво [8; 24]
Населення	Поглиблення депопуляції та кадрового дефіциту	Освітні програми, дистанційна зайнятість, підтримка ветеранського й жіночого підприємництва [13]
Інфраструктура	Відтворення централізованих систем, вразливих до повторних ударів	Енергоефективність, розподілена генерація, модульна інфраструктура [4]
Управління та кадри	Фрагментація рішень, непрозорість розподілу коштів, відтік науково-кадрового потенціалу	Цифрові платформи, відкриті дані, проєктні офіси громад, регіональні центри компетентностей [14; 15; 28]

Джерело: авторська розробка на основі джерел, зазначених у таблиці.

Таблиця 2

Диференціація інноваційних пріоритетів за типами сільських територій

Тип території	Основний пріоритет	Ключові інструменти
Деокуповані та найбільш постраждалі	Безпека, розмінування, первинна інфраструктура	БПЛА та наземні роботизовані комплекси для розмінування; модульне енергоефективне житло; мобільні переробні комплекси
Прифронтові / підвищеного ризику	Резильєнтність критичних послуг, локалізація	Дистанційне зондування землі; автономні системи водопостачання; розосереджені («смарт») склади
Тилові (зокрема території прийому ВПО)	Диверсифікація, соціальна інтеграція	Кластери біоекономіки; агротуризм; кооперативне підприємництво за участю переселенців
З високим аграрним / природним / рекреаційним потенціалом	Модернізація виробництва, локальна переробка, туризм	Точне землеробство; переробні потужності; етно-гастрономічні та туристичні кластери

Джерело: авторська розробка.

Таблиця 3

Пріоритетність сфер ризику постконфліктної трансформації за типами сільських територій (високий / середній / низький рівень)

Сфера ризику	Деокуповані / найбільш постраждалі	Прифронтові / підвищеного ризику	Тилові (прийом ВПО)	Аграрний / рекреаційний потенціал
Земельні ресурси	високий	високий	низький	середній
Економіка	високий	середній	середній	низький
Населення	високий	високий	середній	низький
Інфраструктура	високий	високий	середній	середній
Управління та кадри	високий	середній	середній	середній

Джерело: авторська розробка.

також не диференціює інструментарій за безпековим станом громади, таблиці 2–3 дозволяють закріпити за кожним типом території власний набір пріоритетів і рівнів ризику

3.4. Модель інноваційного реагування та підприємницько-крафтовий контур

Рішення з табл. 1 об'єднано в контури (рис. 1): цифровий – точне землеробство, супутниковий моніторинг, цифрові платформи обліку та збуту [12; 33], IoT, елементи ШІ, безпілотники, ГІС і блокчейн-простежуваність, стримувані недофінансуванням і регіональною нерівномірністю [24; 34]; кооперативно-інституційний – розвиток сервісних і збутових агрокооперативів, кластерів, державно-приватного партнерства [9; 35]; еколого-циркулярний – відновлювана енергетика, ощадливе водокористування, екостандарти ЄС [37], зокрема «зелений» тариф для малої генерації,

Рис. 1. Інтегральна модель забезпечення сталого розвитку та постконфліктного відновлення сільських територій України

Джерело: авторська розробка

дієвість якого залежить від стабільності регуляторного середовища [21; 43].

Підприємницько-крафтовий контур підтримує малі форми господарювання й крафтове виробництво (переробка, ремесла, локальні бренди) як інструмент диверсифікації доходів і швидкого відновлення зайнятості з мінімальними бар'єрами входу; він критично важливий для територій з обмеженим людським капіталом і високим ризиком (тилових і депресивних), які не тягнуть масштабні проєкти [3; 30]. Основні бар'єри – слабкість кредитування й сервісної кооперації, низька інституційна видимість, дефіцит компетентностей у маркетингу й сертифікації; подолання потребує мікрогрантів і сервісних кооперативів.

Економічний ефект моделі реалізується через ланцюг: інновації → продуктивність → додана вартість → зайнятість → доходи населення → податкова база громади → інвестиційна спроможність → резильєнтність території; підприємницько-крафтовий контур скорочує цей шлях завдяки нижчому порогу капіталомісткості робочого місця й локалізації сплати податків у громаді – на відміну від капіталомістких цифрового й еколого-циркулярного контурів, що частіше залучають зовнішній капітал.

На відміну від моделі зіставлення програм ЄС LEADER і Smart Village [17], яка не виокремлює крафтового чи інтелектуально-кадрового виміру, і від досліджень управління розвитком аграрних підприємств [30], орієнтованих переважно на великих і середніх виробників, запропонована модель вводить підприємницько-крафтовий контур як самостійний, низькопороговий канал відновлення зайнятості завдяки нижчому порогу капіталомісткості робочого місця в крафтовому виробництві порівняно з цифровим чи еколого-циркулярним контурами.

3.5. Компонента інтелектуального капіталу території

Технологічні й фінансові інструменти відновлення втрачають ефективність без кадрового та науково-освітнього підґрунтя на місцях. Дослідження Причорноморського регіону виявило критичну концентрацію науково-дослідного потенціалу в одному обласному центрі (≈1,6% фінансування науки) проти сусідніх аграрних областей (до 0,6%, подекуди нуль) [31] – висновок застосовний і до прифронтових областей, де руйнування освітньої інфраструктури й відтік кадрів позбавляють громади експертизи.

Україна суттєво відстає від ЄС за інноваційною активністю аграрного сектору: частка агропідприємств, що впроваджують інновації, рівень цифровізації та держпідтримка на гектар помітно нижчі, ніж у Польщі, Німеччині чи Франції [28]. Причина – не брак технологій, а фрагментарність інституційної підтримки: законодавство декларує пріоритетність інновацій, але не забезпечує грантів, податкових пільг на R&D, трансферу технологій [36], а також чіткого визначення «сільської території» [4]. Наукоємність ВВП України у 2024 р. становила лише 0,37% проти ≈2,2% у середньому по ЄС, 1,46–1,56% у Польщі та понад 3,1% у Німеччині [6; 23; 41]. За Global Innovation Index Україна – 66-та зі 139 країн (2025), Польща – 40-та зі 133 (2024) [41] (табл. 4).

На відміну від праці Півторак В.С., Дендебера О.П. [28], де відставання інноваційної активності аграрного сектору зафіксовано на загальнонаціональному рівні без територіальної деталізації, регіональна діагностика [31] (табл. 4) виявляє, що розрив у фінансуванні науки й патентній активності є не лише міждержавним (Україна–ЄС), а й внутрішньорегіональним (обласний центр–периферія), що дозволяє обґрунтувати необхідність доповнення моделі самостійною компонентою інтелектуального капіталу, а не розглядати інновації лише як похідну фінансово-інституційного забезпечення.

3.6. Інституційний механізм: «четверна спіраль», LEADER/CLLD і поетапне впровадження

Модель «Потрійної спіралі» [31] доцільно розширити до «четверної спіралі» з територіальною громадою як четвертим суб'єктом [9]. Практично це підхід LEADER/CLLD, що передбачає об'єднання громад, бізнесу й влади в місцеві ініціативні групи (МІГ) для пріоритетів «знизу вгору» [17]. За нормами ЄС частка публічної влади в МІГ не перевищує 49%, а на МІГ спрямовується не менш ніж 5% фонду розвитку сільських територій; в Україні масштабування стримується нечітким статусом МІГ і браком кадрів на місцях.

Модель доцільно впроваджувати у чотири етапи: діагностика і безпека; відновлення базової життєздатності; інноваційні пілоти; масштабування через міжмуніципальну кооперацію, LEADER-групи й ДПП. Ключовий принцип – змішане фінансування, вже реалізоване на практиці, ARISE Світового банку (жовтень 2023 р., 230 млн кредиту й 320 млн гранту) мобілізував ≈1,5 млрд дол. обігового капіталу для понад 90 тис. переважно малих господарств; гарантійний фонд PCGF (2024 р.) покриває до 50% зобов'язань для господарств

до 500 га; програма «5-7-9%» доповнює ці інструменти. Приклади підтверджують реалізованість моделі [38–40], але потребують розширення на найбільш постраждалі території з урахуванням світового досвіду фінансової підтримки відновлення [42].

На відміну від класичної моделі потрійної спіралі [31] (наука–бізнес–держава), яка не включає територіальну громаду як суб'єкта прийняття рішень, і від підходу LEADER/ Smart Village [17] у його типовому застосуванні без прив'язки до ступеня ураження території, запропонований інституційний механізм додає громаду як четвертого рівноправного суб'єкта та узгоджує впровадження МІГ із поетапною логікою (діагностика → базова життєздатність → пілоти → масштабування), прив'язаною до типів територій (табл. 2) – завдяки поєднанню принципу четверної спіралі [9] з верифікованими на практиці інструментами змішаного фінансування (ARISE, PCGF, «5-7-9%») [38–40], що переводить теоретичну модель у процедуру з підтвердженою реалізованістю.

3.7. Інтегральний індекс спроможності сільської території ($I_{СТ}$)

Результативність відновлення пропонується вимірювати індексом $I_{СТ}$ – зваженою сумою складових: безпеки (B), екологічної стійкості (E), соціальної спроможності (S), економічної життєздатності (L), цифровізації (D), якості управління (U) та інтелектуально-кадрової спроможності (K) [31], диференційовано за типами територій (табл. 2).

$$I_{СТ} = w_B \cdot Z_B + w_E \cdot Z_E + w_S \cdot Z_S + w_L \cdot Z_L + w_D \cdot Z_D + w_U \cdot Z_U + w_K \cdot Z_K, \text{ за умови } \Sigma w_i = 1,$$

де Z_i – нормоване (min-max) значення складової в межах [0; 1]; w_i – її вага (табл. 5, визначені експертно; для практичного застосування ваги варто уточнювати за типом території методом аналізу ієрархій). Обрано адитивну, а не мультиплікативну форму: остання занулила б індекс через нульове значення однієї компоненти (наприклад, безпеки B на деокупованій території), унеможлививши порівняння громад на ранніх етапах відновлення.

Для ілюстрації методики наведено умовний розрахунок $I_{СТ}$ для гіпотетичної тилової громади, що приймає ВПО (табл. 6). Значення складових – нормовані (0–1) експертні оцінки, що потребують заміни на фактичні дані при апробації. Шкала: $I_{СТ} < 0{,}35$ – низький рівень; 0,35–0,60 – середній; $I_{СТ} > 0{,}60$ – високий; межі попередні й підлягають уточненню.

Отримане значення $I_{СТ} \approx 0{,}54$ відповідає середньому рівню спроможності, що узгоджується з профілем тилової громади: відносно стабільна безпекова й соціальна ситуація на тлі помірної цифровізації й обмеженого інтелектуально-кадрового потенціалу. Аналіз чутливості (±20% ваги кожної складової) показав відхилення $I_{СТ}$ від базового значення не більше 0,006–0,008, що підтверджує стійкість висновку до вибору ваг без повної статистичної верифікації (AHP, метод головних компонент).

На відміну від умовного прикладу, для Східницької громади Львівщини є опубліковані дані [10], що дають змогу розрахувати часткове (3 з 7 складових) значення $I_{СТ}$ (табл. 7): енергетична та цифрова інфраструктура ($Z_D \approx 0{,}50$) і бальнеологічна складова економічної життєздатності ($Z_L \approx 0{,}70$) оцінені

Таблиця 5

Складові індексу $I_{СТ}$, приклади індикаторів та початкові вагові коефіцієнти

Складова	Приклад індикаторів	Вага (w_i)	Основні джерела даних
B – безпека	частка розмінованих земель, доступність критичних послуг	0,20	ДСНС, Мінекономіки
E – екологічна стійкість	частка рекультивованих земель, якість ґрунтів, водозабезпечення	0,12	Держстат, Мінагрополітики
S – соціальна спроможність	динаміка населення, зайнятість, доступність медицини й освіти	0,15	Держстат, органи МСВ
L – економічна життєздатність	кількість підприємств, доходи місцевого бюджету, частка переробки	0,15	Держстат, місцеві бюджети
D – цифровізація та інноваційність	доступ до інтернету, цифрові сервіси, точне землеробство	0,13	Мінцифри, ДССЗЗІ
U – якість управління	відкритість даних, участь мешканців, реалізовані проєкти	0,13	система DREAM, органи МСВ
K – інтелектуально-кадрова спроможність	частка населення з вищою освітою, кількість наукових установ, фінансування науки з місцевих бюджетів	0,12	Держстат, МОН

Джерело: авторська розробка на основі [10; 31].

Таблиця 6

Ілюстративний розрахунок $I_{СТ}$ для умовної тилової громади

Складова	Нормоване значення Z_i	Вага w_i	Внесок ($w_i \times Z_i$)
B	0,65	0,20	0,130
E	0,55	0,12	0,066
S	0,60	0,15	0,090
L	0,45	0,15	0,068
D	0,50	0,13	0,065
U	0,58	0,13	0,075
K	0,40	0,12	0,048
Разом $I_{СТ}$	–	1,00	0,542

Джерело: авторський розрахунок (експертні оцінки).

Таблиця 7

Часткова апробація $I_{СТ}$ для Східницької ТГ за наявними даними (складові L, D, U)

Складова	Нормоване значення Z_i	Вага w_i	Внесок ($w_i \times Z_i$)
L – економічна життєздатність	0,70	0,15	0,105
D – цифровізація та інноваційність	0,50	0,13	0,065
U – якість управління	0,12	0,13	0,016
Часткова сума (лише L, D, U)	–	0,41	0,186

Джерело: авторський розрахунок на основі [10].

вище середнього, тоді як фінансування лише 11,8% зареєстрованих проєктів за розриву понад 550 млн грн (DREAM) дає $Z_U \approx 0{,}12$. Складові B, E, S і K у відкритих джерелах не деталізовані настільки, щоб їх нормувати.

Часткове зважене значення $I_{СТ}$ (сума ваг 0,41) становить ≈0,45 – нижня межа середнього рівня, що узгоджується з профілем громади: розвинений профільний ресурс (курортна спеціалізація) на тлі слабкої реалізації проєктів через дефіцит фінансування. Збір даних за B, E, S і K лишається напрямом подальшої апробації.

На відміну від існуючих регіональних індексів спроможності, що зазвичай не диференціюються за типами територій, $I_{СТ}$ поєднує уніфіковану формулу з диференційованими за типом території вагами (табл. 2), а адитивна форма зберігає порівнянність громад навіть за нульового значення однієї зі складових.

Головні ризики запропонованого підходу – технологічний оптимізм (обладнання само собою не створює ринку без кадрової й інституційної основи), концентрація ресурсів у великих підприємствах на шкоду локальній зайнятості (крім крафтового контуру) та відбудова інфраструктури без екологічного аудиту; мінімізація – диференціація інструментів за типом території, багаторічне фінансування з розвитком компетентностей та залучення мешканців через LEADER/CLLD.

Обмеження дослідження в цілому. Відсутність повної статистики постраждалих і деокупованих громад ускладнює повномасштабну апробацію моделі, а часткова апробація $I_{СТ}$ охоплює лише один тип території (аграрно-рекреаційний, на прикладі Східницької ТГ), тож висновки поки не можна екстраполювати на інші три типи без окремого розрахунку. Розвиток дослідження полягає саме в усуненні цього обмеження – послідовній емпіричній апробації $I_{СТ}$ на прикладі громад кожного з чотирьох типів територій, що дасть змогу перейти від початкових експертних ваг до статистично верифікованих методом AHP (аналізу ієрархій).

4. Висновки.

Дослідження узагальнило доробок з проблематики сільських територій України в єдину інтегральну модель. Трактування «сільської території» доповнено ознакою резильєнтності; доведено системно спадний характер довоєнної траєкторії розвитку. Узагальнено міжнародний досвід постконфліктного відновлення, виокремлено сфери ризику та обґрунтовано диференціацію політики за чотирма типами територій. Запропоновано модель із самостійним підприємницько-крафтовим контуром відновлення зайнятості, наскрізним інтелектуально-кадровим виміром та інституційним механізмом четверної спіралі (LEADER/CLLD). Виявлено суттєве відставання інноваційної активності аграрного сектору України від ЄС через фрагментарність інституційної підтримки. Результативність відновлення пропонується вимірювати індексом

$I_{СТ}$, диференційованим за типами територій; реалізованість моделі змішаного фінансування підтверджена інструментами ARISE, PCGF, «5-7-9%».

Практичне значення результатів – можливість використання моделі, типології територій та індексу органами влади й місцевого самоврядування у стратегіях відновлення. Перспективи подальших досліджень: емпірична апробація $I_{СТ}$ на прикладі громад кожного типу з верифікацією ваг методом AHP; інтеграція з програмами Smart Village на рівні МІГ; порівняльна оцінка ефективності фінансових інструментів за типами територій.

Конфлікт інтересів

Автори декларують, що не мають конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних

Використання засобів штучного інтелекту

Автори підтверджують, що не використовували технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Внесок автора.

Беженар І.М.: концептуалізація дослідження, визначення наукової проблематики та дослідницьких завдань, розроблення методології, аналіз законодавства та політико-правових аспектів проведення виборів, порівняльно-правовий аналіз, формування висновків і рекомендацій, підготовка та змістовне редагування рукопису, перевірка наукових результатів, затвердження остаточної редакції.

References:

1. Bezhenar, I. M., Mamchur, V. A., Malik, L. M., Hermaniuk, N. V., & Demchenko, O. V. (2021). Theory of the essence of the definition "rural territories". *Ekonomika APK*, 28(12), 45–54. https://doi.org/10.32317/2221-1055.202112045

2. Bezhenar, I. M., Skyba, H. I., & Kravchenko, S. A. (2022). Analytical assessment of the development of rural territories. Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. *Ekonomichni nauky*, 2(65), 66–78. https://doi.org/10.32689/2523-4536/65-8

3. Bordus, B. O., & Halkin, O. S. (2024). Peculiarities of investing in Ukraine's agrarian sector in the context of inclusive development in the post-war period. *Visnyk*, 12(39), 17–33. https://doi.org/10.36994/2707-4110-2024-12-39-02

4. Cherniatina, V. A. (2021). Sustainable development of Ukraine's rural territories under decentralization, ensuring their capacity. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, 2(73), 110–118. https://periodicals.karazin.ua/tpdu/article/download/20548/19294/

5. Dimov, I., Bielousov, Y., Kravtsov, A., Shakhovets, A., & Tluchkevych, N. (2024). Circular economy and digital technologies as drivers of sustainable development of the agricultural sector of the Ukraine region. Cadernos De Educação, Tecnologia E Sociedade, 17(se3), 287–297. https://doi.org/10.14571/brajets.v17.nse3.287-297

6. Eurostat. (2025). R&D expenditure. Statistics Explained. Publications Office of the EU. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=R%26D_expenditure

7. Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2025). Emergency and Early Recovery Response Plan for Ukraine 2025–2026. FAO. https://openknowledge.fao.org/items/a78e5fd1-320d-4c6c-b1f9-3d84723875b7

8. Hutorov, A. O., & Tsentylo, K. L. (2025). Strategizing sustainable and inclusive rural development in Ukraine. *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky ta prava*, 4, 76–82. https://doi.org/10.36887/2524-0455-2025-4-18

9. Kashchena, N. B., Vasylishyn, S. I., Rudenko, S. V., & Nakisko, O. V. (2024). Formation of an innovative ecosystem of sustainable economic recovery and regional development to strengthen Ukraine's national security. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, 9(3), 256–261. https://doi.org/10.36887/2415-8453-2024-3-45

10. Khaustova, V. Ye., Trushkina, N. V., & Kalashnikova, K. Yu. (2026). Diagnostics of the infrastructural potential of a territorial community (the case of Skhidnytsia). *Biznes Inform*, 5, 214–230. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2026-5-214-230

11. Khomiuk, N. (2024). Managing sustainable development of territories under conditions of war and European integration processes. In I. O. Tsymbaliuk (Ed.), European Perspective: interdisciplinary discourse in the context of contemporary challenges and opportunities: Proceedings of the VI International Scientific-Practical Conference (Lutsk, February 29, 2024) (pp. 191–194). Vezha-Druk. https://evnuir.vnu.edu.ua/items/ac2ba985-a2fa-4f12-a816-6399678726bf

12. Khomiuk, N. (2026). Conceptual approaches to managing the recovery and rehabilitation of damaged agricultural lands on the principles of sustainable, inclusive, and smart development. Ekonomichnyi chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky, 2, 17–26. https://doi.org/10.29038/2786-4618-2026-02-17-26

13. Khrapkina, V. V., & Ustymenko, V. A. (Eds.). (2021). Strategies for sustainable development of territories under post-crisis recovery: International collective monograph. Interservis. http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/35693

14. Kliuchnyk, A. V., Kormyshkina, I. V., & Halunets, N. I. (2025). Formation of mechanisms of socio-economic support for the recovery and sustainable development of rural territories in the post-war period. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*, 47, 729–740. https://doi.org/10.5281/zenodo.18894898

15. Kliuchnyk, A. V., Kormyshkina, I. V., & Prohoniuk, L. Yu. (2025). Regional policy of socio-economic support for rural development in the context of post-war recovery. *Akademichni vizii*, 49. https://doi.org/10.5281/zenodo.18894967

16. Kohut, A. L. (2025). International experience of innovative recovery of the agro-industrial sector in the context of smart specialization. *Ahrosvit*, 11, 193–200. https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.11.193

17. Krylov, M. (2026). Development of conceptual approaches to the model of sustainable development and post-conflict recovery of Ukraine's rural territories on an innovative basis. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Ekonomichni nauky*, 4, 98–105. https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-356-14

18. Lastovchenko, P. V. (2025). Strategy for the socio-economic development of rural territories in the period of post-war recovery. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 10, 195–201. https://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.10.195

19. Lepkyi, M. I. (2026). Innovation potential of Ukraine's mountainous territories: mechanisms for ensuring socio-ecological resilience. *Grail of Science*, 68, 280–285. https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/4656

20. Livandovska, O. A., & Kamashev, A. V. (2025). Integrated approach to territorial recovery: development management and infrastructure support. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, 3(54), 87–93. https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-13

21. Lopushanska, M. R., Ivanov, Ye. A., & Tsyhanok, L. V. (2024). Social (socio-economic) factors of renewable energy development in Lviv oblast. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia: Heohrafichni nauky*, 20, 36–45. https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2024-20-5

22. Melnykova, K. V. (2025). Ukraine's economic security system under post-conflict recovery. In Strategy for the recovery of de-occupied territories of Ukraine: challenges of post-conflict development and ways to overcome them: Collective monograph (pp. 582–615). Ivano-Frankivsk. https://doi.org/10.5281/zenodo.15189597

23. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2025). Scientific, scientific-technical, and innovative activity in Ukraine in 2024: Scientific-analytical report. Kyiv. https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/nauka/informatsiyno-analitychni/2025/18-07-2025/naukovo-analitychna-dopovid-naukova-naukovo-tekhnichna-ta-innovatsiyna-diyalnist-v-ukrayini-u-2024-rotsi-18-07-2025.pdf

24. Mulyk, T., & Mulyk, Ya. (2020). Innovations in the agricultural business: Problems and prospects in Ukraine. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, 1(28), 9–18. https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/31032020/6959

25. Nehoda, Yu. V., & Novak, I. M. (2023). Innovative support of Ukraine's agrarian sector. *Ekonomika ta suspilstvo*, 50. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-40

26. Petrenko, V. S., & Karnaushenko, A. S. (2024). Innovative strategies of the European Union for the economic recovery of post-conflict regions: implementation prospects in Ukraine. *Ekonomichnyi prostir*, 193, 66–73. https://doi.org/10.30838/EP.193.66-73

27. Petretskyi, I. I. (2022). Infrastructural support for innovation-investment processes of rural development: foreign experience and directions of implementation. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia Ekonomika*, 2(60), 52–59. https://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/266533

28. Pivtorak, V. S., & Dendebera, O. P. (2025). Development of innovative entrepreneurial activity in agriculture: problems, regulatory prerequisites, and directions of activation. *Ekonomika ta suspilstvo*, 82, 190–196. https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/7272

29. Polchanov, A. Yu. (2017). Post-conflict recovery as a system. *Ekonomika ta derzhava*, 5, 33–39. http://www.economy.in.ua/?op=1&z=3761&i=6

30. Rybachuk, I. V. (2025). Theoretical aspects of managing the development of agricultural enterprises under conditions of rural territories recovery. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, 4(19), 399–404. https://doi.org/10.32782/dees.19-57

31. Sumara, A. O. (2026). Conceptual foundations of the intellectual potential of a region in the context of digital transformation. Efektyvna ekonomika, 5. https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.5.193

32. Symonenko, L. I., Ivaniuk, O. V., & Plotnikova, M. F. (2024). Sustainable development of rural territories under modern conditions: socio-economic and ecological aspects. *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys*, 4, 60–64. https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/342

33. Sysolina, I. P., & Sysolina, N. P. (2024). Innovative development and resilience of Ukraine's agro-industrial complex. In Current problems of modern science: Collective monograph (pp. 861–885). Baltija Publishing. https://doi.org/10.30525/978-9934-26-575-4-33

34. Tehipko, S. M., & Dimov, I. A. (2024). Innovations in agrarian management: implementation of modern technologies and productivity improvement. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Ekonomichni nauky*, 3(75), 98–105. https://doi.org/10.32689/2523-4536/75-19

35. Tomashuk, I. V. (2026). Conceptual model of sustainable development of the national agrarian sector in the context of post-war recovery. *Podilskyi visnyk: silske hospodarstvo, tekhnika, ekonomika*, 1(50), 224–234. https://doi.org/10.37406/2706-9052-2026-1-31

36. Tomashuk, I. V., & Khaietska, O. P. (2022). Influence of the agrarian sector of the economy on sustainable rural development. *Ekonomika ta suspilstvo*, 40, 4–15. https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1434/1381/

37. Voronkova, V. H., Nikitenko, V. O., & Metelenko, N. H. (2025). "Green" digital transformation as a driver of sustainable regional development in post-war recovery. *Osvitnii dyskurs: zbirnyk naukovykh prats*, 52(1-2), 22–29. https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.52(1-2)-3

38. World Bank. (2023, October 30). Ukraine Agriculture Recovery Inclusive Support Emergency (ARISE) Project [Press release]. https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/10/30/farmers-in-ukraine-to-benefit-from-world-bank-support

39. World Bank, & European Union. (2024, January 25). Partial Credit Guarantee Fund in Agriculture (PCGF) [Press release]. https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/01/25/ukraine-partial-credit-guarantee-fund-in-agriculture

40. World Bank Group, Government of Ukraine, European Union, & United Nations. (2026). Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA5). Kyiv; Washington, DC. https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/c52d910e-e4f9-4bcd-9257-6867bdd89dd4

41. World Intellectual Property Organization. (2024–2025). Global Innovation Index 2025: Ukraine; Global Innovation Index 2024: Poland. WIPO. https://www.wipo.int/edocs/gii-ranking/2025/ua.pdf

42. Zaiets, O. (2026). World models and instruments of financial support for agricultural sector recovery in the post-conflict period. *Food Industry Economics*, 18(2), 18–28. https://doi.org/10.15673/fie.v18i2.3571

43. Zalizko, V. D., Kukhta, P. V., & Dimov, I. A. (2020). Prospects for the innovative development of alternative energy in Ukraine and the world. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 57, 29–35. https://doi.org/10.32843/bses.57-5

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Inna Bezhenar
Corresponding author
PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences), Senior Research Fellow Department of Entrepreneurship, Cooperation and Agro-Industrial Integration
National Scientific Center "Institute of Agrarian Economics"
Kyiv, 10 Heroiv Oborony St., 03127
E-mail: inna_bezhenar@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4584-9062

Беженар Інна Миколаївна
Corresponding author
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки"
м. Київ, вул. Героїв Оборони 10, 03127
E-mail: inna_bezhenar@ukr.net
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4584-9062

Дата надходження статті: 25.08.2026
Дата надходження виправленої версії статті: 17.09.2026
Дата прийняття статті: 22.09.2026
Дата публікації статті: 28.10.2026